

(БЕЗ)ПОДІЄВІСТЬ КАРАНТИННОЇ ВІЗУАЛЬНОСТІ

Епідемія коронавірусу спровокувала зміни у більшості сфер суспільного життя і стала поштовхом до багатьох переосмислень в питаннях безпеки, економіки, соціальної філософії, етики тощо. На фоні обговорення глобальних питань губиться простий, але не безпроблемний ракурс – видовище епідемії з позиції глядача. Цей ракурс найочевидніший, проте вимагає глибокого аналізу. У карантинних умовах контакт глядача із явищем цілком опосередкований екраном, що визначає сприйняття ним епідемії як медіа-явища. Розводячи екзистенційний досвід, спричинений епідемією (безпосередній), і досвід глядацький (опосередкований), ми виносимо за дужки перший і зосереджуємо увагу на другому: нас цікавить не явище-епідемія, а явлення епідемії на екрані. Саме репрезентація епідемії є проблемою: попри трансляцію в режимі реального часу і небачену «зримість» епідемії, карантинна візуальність є безподієвою. Обговорення епідемії захоплює інформаційне поле і своєю тотальністю висуває претензію на виключну подію. Однак виключність спростовується історично, а подієвість не має місця у філософському сенсі. Залишається видовище – але режим його є специфічним. Блискучий аналіз видовищ від Гі Дебора і Жана Бодрієра у випадку сучасної епідемії опиняється невідповідним: звичний спосіб пережиття видовища у випадку епідемії змінюється – це видовище є не-видовищним. Видовище епідемії – це «видовище на карантині»: ізольоване від «того, що є» чи / та ізольоване глядачів від цього. Не відображаючи смерть (хіба що у формі кривих *смертності*, які не мають нічого спільного з конкретною *смертю*), екран не відображає те, що є подієвим в епідемії. Основоположна апрезентативність смерті доповнюється цілим рядом «невидимостей» – невидимість без-церемонно похованих мертвих, невидимість ізольованих хворих, невидимість захищених костюмами медиків і головне – невидимість загрози. Однак, оскільки екран не може залишатися порожнім, його заповнюють образи нестачі й відсутності: образ порожнього міста визначальний для карантинної візуальності. Репрезентація епідемії, попри те, що її трансляція безперервно ведеться в онлайні як повсякчасне оновлення статистик, уникає і подієвості, і видовищності.

Ключові слова: епідемія, візуальність, репрезентація, медіа, видовище, (без)подієвість.

«Про епідемію коронавірусу сьогодні говорять геть усі. Хвиля висловлювань, що розходиться, <...> сама нагадує словесну та медіа-епідемію. Це дискурсивне поле, що шириться, захоплює популярну епідеміологію, політологію та економіку, значною мірою пояснюється тим, що нічого ясного сказати неможливо» [Ямпольський, 2020]. Дискурс розростається вусебіч: вірусологи, фахівці з соціальних наук, адепти теорій змов, громадські діячі, пересічні користувачі соцмереж, політики – всі, провокуючи суперечки і нові осмислення, долучаються до висвітлення найрізноманітніших аспектів епідемії та творення повного спектру прогнозів між «світ залишиться тим самим – тільки трохи гірше» до «все зміниться назавжди і безповоротно». Ми ж дивимось на це явище з ракурсу рядового глядача. Філософська рефлексія над власним ракурсом *глядача на карантині* змушує змістити фокус уваги з *явища* епідемії на *явлення* епідемії на екрані і задатись питанням про специфіку карантинної візуальності.

У 2020 році про епідемію говорять чи не всі філософи: проблема є актуальною як практично, так і теоретично. Славој Жижек видає книгу «Пандемія. Covid-19 трясє світ» і говорить про коронавірус як новий шанс на комунізм; Жан-Люк Нансі осмислює «комуновірус» [Латур, 2020]; Джорджо Агамбен стверджує, що ми перейшли поріг варварства, позбавивши мертвих права на похорон, і публікує цілий ряд жорстких («як могло статися, що ціла країна, не усвідомлюючи цього, впала перед лицем хвороби етично

і політично?» [Агамбен, 2020]) і часом провокативних текстів. Ален Бадью розглядає епідемію через «точку дотику між природними і соціальними визначеннями» і вбачає в ній «момент воляючого протиріччя між економікою і політикою» [Бадью, 2020]. Свій текст Бадью озаглавлює «До епідемічної ситуації» – і в цій ситуації він не бачить можливості політичної події (як локального відкриття політичних можливостей чи створення можливості процедури істини [Бадью, 2013, с. 17]). Закликаючи залишатись вдома і використовувати вимушену домашню ізоляцію для роботи над новими політичними фігурами, Бадью однак зауважує: «необхідно ретельно проаналізувати будь-яку ідею, згідно з якою такі явища, як епідемія, здатні відкрити щось політично новаторське» [Бадью, 2020]. Поточна ситуація, на його погляд, є політично нейтральною: «епідемія, що розгортається, сама по собі як епідемія не матиме будь-яких значних політичних наслідків у такій країні, як Франція» [Бадью, 2020]. «Я завжди вважав, що нинішня ситуація, позначена вірусною пандемією, не є чимось винятковим» [Бадью, 2020], – стверджує Бадью врозріз наявній у медіа тенденції гіперболізувати її винятковість.

Епідемія як історична подія конструюється засобами медіа. Однак її сприйняття як виключної чи принаймні особливої події спричинене не «об'єктивними» показниками, а її, здавалось би, неможливою появою саме тут і саме зараз. «Багато хто, – як зауважує Бадью, – ймовірно, вважали, що подібні історії пасують темній Африці або тоталітарному Китаю, але аж ніяк не демократичній Європі» [Бадью, 2020] (можна додати також – вважали, що пасують семисот- чи столітній давності, але аж ніяк не сучасності).

Епідемія сьогодні постає у принципово різних режимах сприйняття і пережиття для тих, хто переживає безпосередньо (медики, хворі, їхні близькі та близькі померлих), і тих, хто «відділяється дивним режимом карантинної ізоляції, яка цілком перериває будь-який безпосередній контакт із “тим, що є”» [Ямпольський, 2020], чие сприйняття цілком опосередковано медіа. Відповідно відрізняються екзистенційний досвід (цей досвід «учасника» в даному тексті ми виносимо за дужки) і досвід глядацький. «Все, що раніше переживалось безпосередньо, тепер відсторонюється в репрезентацію», – проголошує у першому пункті «Суспільства видовища» Гі Дебор [Debord, 1992, р. 10]. Видовище дозволяє глядачеві знати *про* все – і нічого: розходження *глядацького* та *екзистенційного* досвіду під час епідеміє сягає максимуму (спостереження смерті в онлайні набуває форми щохвилинного оновлення статистики). Видовище є монотонним, адже епідемія *бачиться* як сума однакових, постійно повторюваних статистичних елементів: захворювань, одужань, смертей. Екзистенційна неповторність кожної з цих подій нівелюється статистичною формою їх подачі – тож медіа-видовище епідемії виявляється екзистенційно (без)подієвим. І не-видовищним.

Карантин (від) видовищ: так сприймається епідемія з ракурсу глядача. З одного боку, карантин звужує життєвий простір на користь екранного – але, з іншого, різноманіття новинних видовищ витісняється одноманітним видовищем епідемії. Видовищна драматизація епідемії зазнає фіаско – *непоказна* епідемія виглядає глузуванням з апокаліптичних чаянь видовищного кінця світу. Попри миттєву відстежуваність в онлайні, цю епідемію, на наш погляд, глядач сприймає через не-видимість: у центрі її образів – порожнеча. З одного боку, на екран практично не потрапляє «тяжке видовище» – агонія вмираючих, дії лікарів, робота похоронних служб тощо. З іншого – екран не може залишатись порожнім, тож він пропонує глядачеві «незвичне видовище»: відсутність замість присутності, порожнечу замість заповненості.

Репрезентацію епідемії в медіа значною мірою визначають застосовані щодо неї метафори. Ключова серед них – метафора війни: «Nous sommes en guerre», «ми на війні» – багатократно повторений рефрен зверненні до нації французького президента Еммануеля Макрона [Macron, 2020]. Її ж згадує у своїй статті Бадью: «метафора Макрона “ми на війні” вірна» [Бадью, 2020]. (Не)війна і (не)подія, трансльована в режимі реального часу – про це складно сказати влучніше, ніж сказав Жан Бодріяр. Втім, між спостереженням Війни в Затоці та «війни з коронавірусом» є суттєві відмінності:

змінюється характер видовища і екранної картинки. Трансльована в режимі реального часу, війна з вірусом водночас є в певному сенсі *невидимою*. Карантинна візуальність цієї не(по)баченої війни має свою специфіку.

Невидимість ворога. Візуальний ряд війни неможливий без ворога, а в цьому разі саме образу ворога і немає – до того ж немає уявлення про те, ким / чим є цей ворог. «Дивна ця війна: <...> вона не передбачає існування ворога. Те, що твориться сьогодні з людством, ніким не персоніфіковане. Немає кого звинувачувати, немає кого оголосити відповідальним за все, що сталося, немає до кого відчувати ненависть. Немає кому мститися, немає про кого писати “Вбий німця”. Вірус знаходиться поза системою сенсів і протистоянь, до якої ми звикли, – він нічого не має на увазі, не питає і не відповідає, спрощуючи світ до алегорії або байки», – пише поетеса та есеїстка Марія Степанова [Степанова, 2020]. Недоступність безпосередньому погляду і абстрактність атомної моделі роблять вірус у сприйнятті глядача епідемією не-уявлюваним. Як радикально «інший», вірус не сприймається за сторону протистояння, тож місце ворога залишається порожнім.

Невидимість розгортання війни. Немає видовища катастрофи, що розгортається, – самі лише цифри, масиви статистичних даних, які створюють інформаційний фон, але не дають картини події. Саме цифри і динаміка їх змін, візуалізована через таблиці й графіки, створюють математичний образний ряд (ремаркова «смерть мільйонів як статистика»).

Невидимість жертв війни. Непомітна хвороба (нерозрізненість заражених як загроза солідарності); хворі, яких не видно (ізоляція); вмираючі, з якими не побачишся – і мертві, яких не побачиш (закриті труни в закритих військових машинах у закритому Бергамо – образ прихованого образу).

Невидимість героїв війни. Візуальна знеособленість медиків (костюми біозахисту) і невпізнаваність обличчя за масками – герої цієї війни невидимі так само, як і жертви.

Всі ці невидимості доповнює симптоматичний візуальний ряд епідемії – порожні міста. Їх порожність – це порожність *від людей*: жарту про повернення дельфінів, динозаврів та «90-х» відтіняють саме таку негацію. І саме ця статична картина порожнечі проглядає за змінними кривими захворюваності як образ (без)подієвості епідемії.

Всі відтинки досвіду глядача (від споглядання *небаченої* трагедії до проглядання спектаклю, якому не вистачає видовищності) поєднуються водночас із досвідом піднаглядності (як страх і уповання на паноптикон). У зворотній перспективі карантинної візуальності глядач виступає піднаглядним. Активізація державними органами всіх випробуваних інструментів нагляду і апробація нових під приводом безпеки («ми колективно розігруємо карикатуру біовлади, яка немовби вийшла прями́сінько з лекційного курсу Мішеля Фуко» [Латур, 2020]) спричинила шквал обговорень; ми торкнемось лише одного аспекту: глядач як піднаглядний видовищу. Відокремлений карантинном, глядач дивиться видовище епідемії з страхом потрапити у нього – і видовище стає засобом контролю. Таке видовище не *розважає*: воно має *заважати* потрапити у нього. Поглинаючи масиви статистичних даних, глядач водночас сам *порахований* – хай і в невидимій графіці не-хворих.

Видовище епідемії, що розгортається на екрані, створює ефект зануреності («це відбувається тут і зараз») і водночас дає соліпсичний ефект контролю («вся епідемія – лише на екрані: вимкни – і вона зникне»). Втім, ілюзія контролю над власним ступенем залученості у те, що відбувається, заважає протистояти охопленню видовищем. Ця охопленість постає як життєво необхідна: поза нею нічого не відбувається. В умовах карантинної бездієвості (виклик для гіперактивного, прискореного суспільства – але водночас шанс на сповільнення і «дар пасивності») саме видовище дає можливість втечі від порожнечі. Мережа дозволяє змарнувати власну пасивність: за словами Жижека, нові медіа позбавляють нас нашої пасивності, нашого автентичного пасивного досвіду, і в такий спосіб підштовхують до безглуздої маніакальної активності [Жижек, 2005, с. 45]. «Маніакальна активність» відстежування цифр, прояснення деталей, обговорення версій приховує страх викинутості за межі видовища як повної бездієвості і без-подієвості.

Надмір інформації *про* явище у поєднанні з його карантинною відстороненістю визначає специфіку способу залучення в це видовище. Бажання (спокуса «дійти до суті», торкнутись реального) підсилюється страхом (повноти ізоляції через випадіння з єдиного єднаючого видовища). Вабляча недоступність «самого явища» спричиняє поглинання все нової інформації і напружене вдивляння у порожність образів. Видовище захоплює саме цією пустотою: порожній екран під час трансляції – простір невтамованого жадання події. Збій трансляції, до якої прикута масова увага, максимізує ступінь залученості глядачів: вони переживають (за) те, що зараз відбувається невидимо для них. Видовище епідемії – екран з шумами інформації і миготливими пустотами образів – примушує глядачів губитися в здогадках щодо того, що відбувається «насправді», бо саме «правда» на екрані жодним чином не явлена.

Отже, «універсальна зверненість» епідемії робить її явищем, що вимагає осмислення від кожного. Епідемія «учасника» і епідемія глядача переживаються кардинально різно: як екзистенційний подієвий досвід і (без)подієве видовище. Тисячі екзистенційно неповторних подій (смертей, втрат, хвороб, одужань), сумуючись, виглядають як статистично ідентичні випадки. Статистика є невидовищною – тож трансляція поширення епідемії в режимі реального часу не створює видовищності катастрофи. Видовище епідемії має в центрі «порожні» образи: без-образність загрози і ворога, не-баченість розповсюдження, не-видимість жертв і безлюдність міст як образ карантину. Епідемія як повторюваність «того самого» (надлишковість знання поєднується із нестачею пережиття) та постійне тасування вже-баченого постає перед глядачем як сума не-подій. Попри безперервність трансляцій, карантинна візуальність є невидовищною і безподієвою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Агамбен Дж. Вопрос [Електронний ресурс] / пер. с итал. 16.04.2020. URL: <https://aitrus.info/node/5456>.

Бадью А. До епідемічної ситуації [Електронний ресурс] / пер. з франц. О. О. Іваненко; під ред. В. Ф. Бурлачука. 21.03.2020. URL: <http://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2020/03/200330171210972-4465.pdf>.

Бадью А. Етика. Нарис про розуміння зла / пер. з франц. В. Артюха, А. Репа. К.: Комубук, 2016. 192 с.

Бадью А. Философия и событие. Беседы с кратким введением в философию Алена Бадью / пер. с франц. Д. Кралечкина. М.: Институт общегуманитарных исследований, 2013. 193 с.

Бодрийяр Ж. Дух терроризма. Войны в Заливе не было / пер. с франц. А. Качалова. М.: Рипол Классик, 2016. 224 с.

Жижек С. Интерпассивность. Желание: влечение. Мультикультурализм / пер. с англ. А. Смирнова; под ред. В. Мазина, Г. Рогоняна. СПб.: Алетей, 2005. 156 с.

Латур Б., Иллуз С., Нансі Ж.-Л. Який світ після пандемії? [Електронний ресурс] / пер. з франц. А. Репа. 31.03.2020. URL: <https://politykrytyka.org/2020/03/31/yakyj-svit-pislya-pandemiyi-bruno-latur-yeva-illuz-zhan-lyuk-nansi>.

Степанова М. Война без врага: Мария Степанова о беде, которую так долго ждали [Электронный ресурс]. 03.04.2020. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4301417>.

Ямпольский М. Эпидемия: незнание и правда [Электронный ресурс]. URL: <https://www.colta.ru/articles/society/24006-mihail-yampolskiy-o-tom-kak-pandemiya-razrushaet-illyuziyu-znaniya>.

Debord G. La Société du Spectacle: 3e édition. Paris: Les Éditions Gallimard, 1992. 224 p.

Macron E. “Nous sommes en guerre”: le verbatim du discours d’Emmanuel Macron [Ressource Électronique]. 16.03.2020. URL: https://www.lemonde.fr/politique/article/2020/03/16/nous-sommes-en-guerre-retrouvez-le-discours-de-macron-pour-lutter-contre-le-coronavirus_6033314_823448.html.

Чистотіна Ольга Олександрівна

аспірантка, філософський факультет
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Свободи, 6, Харків, 61022
E-mail: chistopoleo@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9136-814X>

Стаття надійшла до редакції: 29.05.2020

Схвалено до друку: 18.06.2020

EVENT(LESS)NESS OF QUARANTINE VISUALITY

Chystotina Olha O.

PhD Student, Faculty of Philosophy
V. N. Karazin Kharkiv National University
6, Svobody sqr., 61022, Kharkiv, Ukraine
E-mail: chistopoleo@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9136-814X>

The coronavirus epidemic has provoked changes in most spheres of public life and has given rise to many ways of rethinking in matters of security, economics, social philosophy, ethics and so on. Against the background of discussing global issues, some kind of simple but not problem-free perspective is being lost – the spectacle of an epidemic from the spectator’s point of view. This perspective is the most obvious, but requires further analysis. In quarantine conditions, spectator’s contact with the phenomenon is entirely mediated by the screen determining his perception of the epidemic as a media phenomenon. Dividing the existential experience caused by the epidemic (direct one) and the spectator’s experience (indirect one), we put the former in parentheses and focus only on the latter, not being interested in the epidemic as a phenomenon, but in the “phenomenon of the epidemic on the screen”. It is the representation of the epidemic that is the problem: despite real-time broadcasting and the unprecedented “visibility” of the epidemic, quarantine visibility is eventless. Discussion of the epidemic captures the information field and its totality makes a claim to an exceptional event. However, its exclusivity is refuted historically, and eventfulness has no place in the philosophical sense. The spectacle remains – but its mode is specific. The brilliant analysis of spectacle by Guy Debord and Jean Baudrillard in the case of a modern epidemic is inappropriate: the usual way of experiencing a spectacle in the case of an epidemic is changing – this spectacle is non-spectacular. The spectacle of an epidemic is a “quarantine spectacle”: isolated from “what is” and / or isolating spectators from it. Without displaying death (except in the form of mortality curves that have nothing to do with a specific death), the screen does not reflect what is happening inside the epidemic itself. The fundamental representativeness of death is complemented by a number of invisibilities – the invisibility of the unceremoniously buried dead, the invisibility of isolated patients, the invisibility of physicians protected by their suits and, most importantly, the invisibility of the threat. However, since the screen cannot remain blank, it is filled with images of scarcity and absence: the image of an empty city is decisive for quarantine visibility. The representation of the epidemic, despite the fact that it is broadcast online as a constant update of statistics, avoids both eventness and entertainment.

Keywords: epidemic, visibility, representation, media, spectacle, event(less)ness.

REFERENCES

- Agamben, G. (2020). *A Question*. Retrieved from <https://aitrus.info/node/5456>. (In Russian).
- Badiou, A. (2013). *Philosophy and the Event. Conversations with a short introduction to Badiou’s philosophy by Fabien Tarby*. (D. Kraliechkin, Trans.). Moscow: Institute of Social Sciences. (Original work published 2010). (In Russian).
- Badiou, A. (2016). *Ethics: an Essay on the Understanding of Evil*. (V. Artiukh, A. Riepa, Trans.). Kyiv: Komubuk. (Original work published 1993). (In Ukrainian).

- Badiou, A. (2020). *On the Epidemic Situation*. (O. O. Ivanenko, Trans.). Retrieved from <http://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2020/03/200330171210972-4465.pdf>. (In Ukrainian).
- Baudrillard, J. (2016). *The Spirit of Terrorism. The Gulf War did not Take Place*. (A. Kachalov, Trans.). Moscow: Ripol Klassik. (Original works published 1991). (In Russian).
- Debord, G. (1992). *The Society of the Spectacle* (3rd edition). Paris: Gallimard. (Original work published 1967). (In French).
- Latour, B., Illouz, E., & Nancy, J.-L. (2020). *What is the World After a Pandemic?* (A. Riepa, Trans.). Retrieved from <https://politykrytyka.org/2020/03/31/yakyj-svit-pislya-pandemiyi-bruno-latur-yeva-illuz-zhan-lyuk-nansi>. (In Ukrainian).
- Macron, E. (2020). *“We are at War”: the Verbatim of Emmanuel Macron’s Speech*. Retrieved from https://www.lemonde.fr/politique/article/2020/03/16/nous-sommes-en-guerre-retrouvez-le-discours-de-macron-pour-lutter-contre-le-coronavirus_6033314_823448.html. (In French).
- Stepanova, M. (2020). *War Without an Enemy: Maria Stepanova about the Misfortune We have been Waiting for So Long*. Retrieved from <https://www.kommersant.ru/doc/4301417>. (In Russian).
- Yampolsky, M. (2020). *The Epidemic: Ignorance and Truth*. Retrieved from <https://www.colta.ru/articles/society/24006-mihail-yampolskiy-o-tom-kak-pandemiya-razrushaet-illyuziyu-znaniya>. (In Russian).
- Žižek, S. (2005). *Interpassivity. Desire: Attraction. Multiculturalism*. (A. Smirnov, Trans.). (Original work published 1997). St. Petersburg: Aleteia. (In Russian).

Article arrived: 29.05.2020

Accepted: 18.06.2020